

Toespraak over de Nationale Synode van Dordt in 1618/19 en de Nationale Synode (nieuwe stijl).

4 april 2018 in Augustijnerkerk te Dordrecht

1. Wie zijn wij?
2. De context van de Nationale Synode 1618-1619
3. Gomarus en Arminius.
4. De Dordtse Leerregels en haar diepste theologische intenties .
5. De Nationale Synode (nieuwe stijl) en het gezamenlijke ‘wij’.

1. Wie zijn wij?

De Nationale Synode (nieuwe stijl) wil de kracht die in de lange christelijke traditie ligt vruchtbaar maken om het Evangelie van Jezus Christus ook vandaag te delen met ons volk. Met Koning Willem Alexander zeggen we dat we ‘Niet zoeken naar een breder ik, maar naar een groter wij’. En daarom moeten de scheidingsmuren tussen kerken en geloofsgemeenschappen afgebroken worden. In een hartelijke verbondenheid met migrantenchristenen en hun internationale kerken zien we uit naar een nieuwe volkskerk: een kerk voor alle mensen. Deze kerk wil zo breed reiken als het hele volk en ziet de kern van datgene waar ze voor wil staan het beste verwoord in de geloofsbelijdenis van Nicea uit het jaar 325 na Christus, zoals die ook terug te vinden is in de Credotekst bij het ontstaan van de Nationale Synode (nieuwe stijl). Vanaf haar ontstaan – nu 10 jaar geleden wordt deze beweging geleid door een interkerkelijke stuurgroep van alle kerken die uit de Reformatie zijn voortgekomen.

2. De context van de Nationale Synode 1618-1619.

Ik ben geen historicus en ga daarom vandaag niet gedetailleerd in op allerlei politieke gebeurtenissen en intriges in de pauze in de Tachtigjarige Oorlog en de invloed daarvan op de eerste en grote Nationale Synode van 1618-1619 hier in Dordrecht.. Wel is het belangrijk om de context te weten waarin alles plaats vond.

Ik schets in het kort een paar hoofdlijnen..

De Tachtigjarige Oorlog tegen de toenmalige wereldmacht Spanje onder koning Filips II, landsheer der Nederlanden, en zijn opvolgers Filips III en Filips IV begon 1568 en duurde tot 1648.

Het Twaalfjarig Bestand van 1609 tot 1621 was een periode van tussenliggende vrede. De oorlog woedde in een van de rijkste Europese gebieden, de Habsburgse of Spaanse Nederlanden. Dus ten tijde van dit Twaalfjarig Bestand vond de Nationale Synode plaats.

De Dertigjarige Oorlog (1618–1648) was een grootschalig conflict waar de meeste Europese mogendheden bij betrokken waren. Echter niet in ons land. In plaats van met kogels te schieten in ons land, werd er gevochten met woorden. Theologisch strategische posities werden in genomen en het slagveld was Dordrecht..

In de Europese Dertigjarige Oorlog was de hoofdoorzaak geen machtslust, maar de spanningen tussen rooms-katholieke en gereformeerde staten. De oorlog woedde voornamelijk in het Heilige Roomse Rijk, de Spaanse Nederlanden, Noord-Spanje en Noord-Italië. Ook waren er zeeslagen. Het conflict begon toen de katholieke staten Spanje en Oostenrijk de gereformeerde staten in het noorden van het Heilige Roomse Rijk veroverden (Boheems-Paltse en Noord-Duitse/Deense fase).

De Spaanse Nederlanden is de benaming voor de Habsburgse Nederlanden van 1556 tot aan 1715. In 1581 scheidden de noordelijke gewesten zich van de zuidelijke af en verklaarden zich onafhankelijk onder de naam Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Voordien stonden de Spaanse Nederlanden ook bekend als de Zeventien Provinciën. De Zuidelijke Nederlanden gaan verder onder de naam Spaanse Nederlanden.

Ik vertel dit alles omdat duidelijk moet zijn dat die hele context belangrijk is omdat in die tijd de verwevenheid toen van Kerk en Staat mede het theologische gebeuren op de synode bepaalde. Daarom er waren zowel politieke- als kerkelijke vertegenwoordigers in de synode. **De Nationale Synode van Dordt is zo ook het instrument geworden om de eenheid in Kerk en Staat te bevorderen.**

Ik spreek dus steeds over een Nationale Synode. Er waren al wel allerlei andere synoden geweest. Daarover heb ik een boekje van Prof. Dr. Fred Van Lieburg ‘ Allemaal Dordtse synodes – 1574-2016 ‘ meegebracht als een kadootje voor u allen. Dat gaat dus over allerlei niet-Nationale Synoden.

De Staten Generaal hielden steeds een Nationale Synode af, al was er in die bewogen tijd reeds in 1606 een roep om een Nationale Synode.

3.) Gomarus en Arminius

Lang voordat er een Nationale Synode kwam ontstond er een theologische conflict tussen de twee Leidse hoogleraren. De ene was Franciscus Gomarus, geboren te Brugge, studeerde hij theologie o.a. in Straatsburg, Oxford, Cambridge. Hij promoveerde in Heidelberg. Toen hij 31 jaar was werd hij benoemd tot hoogleraar in de theologie aan de universiteit van Leiden. De Contra-remonstranten of Gomaristen vonden in hem hun kopman.

De andere hoogleraar was Jacobus Arminius, geboren te Oudewater, ± 1559, studeerde hij theologie in o.a. , Leiden en Genève. Hij promoveerde bij zijn collega Gomarus. Rondom zijn benoeming in Leiden waren er vragen. Daarom werd op 6 en 7 mei 1603 in Den Haag een conferentie gehouden waar de aanvankelijke bezwaren van Gomarus e.a. tegen Arminius zijn weggenomen.

Hun theologische conflict ging uiteindelijk de Nationale Synode domineren. Aanvankelijk bleef het beperkt tot de Leidse universiteit. Ook na de genoemde vriendschappelijke conferentie in 1603 tussen Gomarus en Arminius is duidelijk dat ze samen verder kunnen rondom de diverse thema's waaronder de predestinatie. Hun theologische posities stemden overeen in de diepste bron van het geloof: de eeuwige, verkiezende liefde van God. Dat verandert een jaar later in 1604. Dan belegt Arminius over de predestinatie een disputatie. Het conflict zet zich door. In 1607 nodigt de president van de Hoge Raad beide heren uit om: „sulcks te sien of men se tot accoord broederlijcke vrundschap ende onderlinge hantgevinge kon bewegen.” De president van de Hoge Raad sluit aan het eind van het gesprek af door te zeggen dat de verschillen niet de fundamenten van de zaligheid betreffen. Gomarus verklaart hierop echter dat hij met Arminius' gevoelens niet voor Gods rechterstoel zou durven verschijnen. Volgens het proefschrift van Dr. William den Boer was 'Gomarus geen onverdraagzame scherplijper'¹. Ik ben van mening dat de (uit)verkiezing het centrale punt is geweest op de Nationale Synode in het zoeken van éénheid. En die zoektocht in de verwarde tijd van toen is voor de huidige stuurgroep Nationale Synode reden geweest om de naam van 'Nationale Synode' te adopteren en er aan toe te voegen 'Protestants Forum'.

Omdat het conflict tussen Arminius (reeds op 50jarige leeftijd overleden in 1609) en Gomarus tot zo'n splijtzwam in de toenmalig Nederlandse samenleving was geworden kwam er toch een Nationale Synode. De volgelingen van Arminius waren tot Remonstranten geworden en die van Gomarus tot Contra-remonstranten.

Aangrijpend is dat de kwestie zo'n heftig politiek karakter kreeg met nog aangrijpender gevolgen. Ik bedoel heel die kwestie dat Joh. Van Oldenbarnevelt en Prins Maurits van Oranje elk eigen wegen gingen. Voor onze tijd is de terechtstelling van Van Oldenbarnevelt onbegrijpelijk. Hij werd op 13 mei 1619 op het Binnenhof in Den Haag onthoofd. Het is een van de meest tragische gebeurtenissen uit die tijd. Tijdens het Twaalfjarig Bestand (dus: 1609-1621) liep het conflict zo hoog op dat sommigen bang waren voor een burgeroorlog in de Republiek. Op de Nationale Synode kregen de Remonstranten gelegenheid zich te verantwoorden op grond van hun publicaties. Maar zij blokkeerden volgens Prof. Dr. Fred van Lieburg een inhoudelijke discussie en werden uit de synode gestuurd.

De synode veroordeelde de standpunten van de Remonstranten en stelden dus Leerregels op die aansloten bij de internationale consensus van het calvinisme. De politieke geëngsten alsook Engelse theologen zorgden voor een gematigde formulering van die 'Dordtse leerregels', meent dr. Joke Roelevink. Ze zei dat op 13 december 2017 bij de presentatie van het tweede deel van de "Acta et Documenta Synodi Nationalis Dordrechtanae", te Dordrecht. Ik citeer „*De gematigde en positieve*

¹ RD 2 feb. 2013

opstelling van de leerregels was mede aan hen te danken.” Via de synode werd de vrede en eenheid binnen de Republiek door de Staten-Generaal hersteld.

De synode bracht veel tot stand:

- (1) De Dordtse Leerregels, die tot één van de belijdenisgeschriften zijn geworden. En ook in de Protestantse Kerk in haar belijden zijn opgenomen.
- (2) De Dordtse Kerkorde, waarin de vrijheid van de kerk zonder inmenging van de overheid werd gegarandeerd. Luisterend naar Gods Woord maakt de kerk zelf uit wat de leer van het Evangelie is.²
- (3) De Statenvertaling: een betrouwbare Bijbelvertaling uit de oorspronkelijke talen, beschikbaar voor iedereen.

4. De Dordtse Leerregels en haar diepste theologische intenties .

Een van de revisoren Oude Testament voor de Statenvertaling waar op de Nationale Synode opdracht voor was gegeven was de Deventer predikant Jacobus Revius³. Hij heeft één van mijn lievelingsliederen geschreven. Als u het gehoord hebt weet u direct waarom ik voor de diepste theologische intenties van de Nationale Synode 1618-1619 dankbaar ben.

Revius lied⁴ luidt:

*1 Zolang als ik op aarde leven zal
mijn koning groot ik ere geven zal,
met woord, met daad, met juichen en gezang.
**Hij heeft mij uitgetogen van de val,
geschreven in zijn uitverkoren tal,
dies mijne ziel Hem spelet lof en dank.**
Zijn bitter lijden
doet mij verblijden.
Zijn hart is mijn,
het mijn is zijn.*

² Na het vertrek van de buitenlandse theologen werd op 13 mei 1619 de Synode hervat. Het belangrijkste punt was de organisatie van de kerk in een Kerkorde. Belangrijke vragen rondom het opstellen van die Kerkorde was ‘Heeft in de toekomst de overheid invloed op de benoeming van predikanten? En heeft de overheid invloed op de inhoud van de leer van de kerk?’ Uiteindelijk werd het: de verantwoordelijkheid voor de leer ligt alleen bij de kerk. Maar de overheid bleef invloed uitoefenen op de diverse kerkelijke vergaderingen zoals classes en synoden.

³ Geb. nov. 1586, Deventer – Overl. 15nov.1658 Leiden.

⁴ Zie Liedboek van de kerken 1973 nr. 421.; liedboek 2012 nr. 866.

*treurigheid wijke,
vrolijkheid blijke,
want Jezus wil,
want Jezus wil mijn Heiland zijn.*

Het is een lied van verwondering over de troost van de verkiezing. Het is geschreven op een zeer vrolijke wijs waar de inhoud in mee danst.

Wat het verstaan van de verkiezing in de Dordtse Leerregels betreft ga ik mee met Prof. Verboom en anderen die menen dat ‘*de Leerregels geen symmetrie kennen tussen verkiezing en verwerping. God is de oorzaak van de verkiezing, maar in de verwerping spelen zowel God als mens een rol. God laat sommige mensen in de ellende waarin zij zichzelf hebben gestort vanwege hun ongeloof*’ (canon I-15)⁵.

Ik blijf dus met Revius vrolijk zingen over de genade in Christus; over Gods trouw tot het einde. Voordat ik kon kiezen voor Hem had Hij voor mij gekozen.

5.) De Nationale Synode (nieuwe stijl) en het gezamenlijke ‘wij’.

We kozen als stuurgroep voor de naam Nationale Synode (nieuwe stijl) met de ondertitel Protestants Forum vanwege het streven naar éénheid in de toenmalige context, die tevens een het hele land omvattende context was: Nationaal. Vandaag staan wij midden van actuele vragen over de plaats van religie in het publieke domein met al z’n verschillende godsdiensten. In die grote levensbeschouwelijke diversiteit is het belangrijk als christenen (dus ook als kerken) schouder aan schouder te staan in het huidige debat in onze samenleving. Dat willen we doen samen met de bijna 2 miljoen migrantenchristenen uit de hele wereld. Zij hebben zitting in onze stuurgroep.

In onze postmoderne cultuur is de kerk als instituut belangrijk. En dat in een concrete zichtbare eenheid. De institutionele verkokering in talloze kerken en geloofsgemeenschappen lijkt mij voorbij te zijn. Onze tijd vraagt om herstel van de verscheurde kerken die uit de Reformatie zijn voortgekomen. We kunnen ons niet langer opsluiten in eigen kring om daar samen lekker blij te zijn met wat je in die kring als dé waarheid voor je eigen groep gevonden hebt.

Het belijden van de Stuurgroep Nationale Synode vind je in de geloofsbelijdenis van Nicea uit het jaar 325 na Christus. We hebben geen eigen of nieuwe belijdenis willen schrijven. Nicea is ons genoeg. De CREDO-tekst van de NatSyn geeft alleen de attitude weer van de stuurgroep die deze opstelde.. Het is ons te doen om de komende generaties, opdat zij weten dat Jezus Christus de Weg, de Waarheid

⁵ Prof. Dr. W. Verboom De belijdenis van een gebroken kerk (p. 218).

en het Leven is. Om dat door te geven hebben we elkaar als christenen hard nodig. Ook naar onze samenleving toe. Denk aan Joh. 17:21.

Dietrich Bonhoeffer zegt in zijn mooie boekje *Leven met elkander* : de ene christen heeft de andere christen nodig om Christus' wil. De ene christen heeft de ander nodig, die hem het Woord Gods brengt. [...] Hij heeft de broeder/zuster nodig als de drager en verkondiger van het goddelijk heilswoord,. Hij heeft hem alleen nodig om Christus' wil. Christus brengt mij bij de ander, en de ander brengt mij bij Christus'. Ik kan het ook met de woorden van de Geref. Vrijgemaakte Prof. Dr. B. Kamphuis zeggen. Op de Nationale Synode van 2016 zei hij in de Grote Kerk van Dordt (ik citeer): *'Maar daar hebben wij elkaar voor nodig. Wij hebben elkaar nodig, zoals wij vandaag hier bij elkaar zitten. Gereformeerden hebben Pinksterters nodig, en omgekeerd. Vrijzinnigen hebben orthodoxen nodig, en omgekeerd. Wij hebben elkaar heel hard nodig, want zonder elkaars hulp falen we in de dienst van God. We gaan dingen over het hoofd zien, we worden eenzijdig, we missen de antenne voor wat nodig is in onze tijd, in onze situatie. Daarom moeten wij elkaar kunnen corrigeren en verder helpen, elkaar steunen in onze dienst aan God en in onze dienst aan de wereld.'*

Dat gaat dus om een gezamenlijk **'wij'**. Prof. Dr. A. v.d. Beek schreef voor de Nationale Synode 2013 de notitie 'Is Christus gedeeld'. Hij stelt daarin de vraag 'Is er nog een gezamenlijk 'wij' voor de kerk'? Want alleen dan kunnen we ook samen onze identiteit vinden. De geloofsbelijdenis van Nicea zegt daarvan in de oorspronkelijke tekst **'Wij geloven** in één heilige katholieke en apostolische kerk'. In het Westen – zo zegt Van de Beek – heeft men dat **'wij'** binnen twintig jaar vervangen door **'ik'**. **'Ik geloof'**. Dat betekent vaak: ik geloof op mijn manier...

'Vanaf de 19e eeuw – de eeuw van de verzuiling- is de klassieke vorm van het Nederlandse christendom afgebroken. De volkskerk ging in rook op en als een volkskerk vernield wordt, heeft het christendom geen kans om als nationaal christendom te overleven', zo zegt de Dr. Vos⁶ En naar die volkskerk moet het heen, meen ik.

'Is Christus gedeeld', vraagt de apostel in de Korinthebrief? Uiteraard is Hij niet gedeeld. Laten we het jubileumjaar van de Nationale Synode gebruiken om het gezamenlijke **'wij'** te zoeken.

Kampen, 4 april 2018

G. de Fijter

⁶ Dr. A. Vos in Kerk en Theologie, jaargang 65, no.1, januari 2014